

Streszczenie

Łukasz Bartkowicz

Założenia filozoficzne koncepcji wolności Amartyi Sena. Studium analityczno-krytyczne.

Podstawowym problemem badawczym niniejszej pracy jest rekonstrukcja poglądów, które przyjmuje Amartya Sen, przedstawiając swoją koncepcję wolności oraz interpretacja leżących u jej podstaw założeń filozoficznych. Ponieważ Amartya Sen nie opublikował żadnej pracy metafizycznej, w której takie założenia zostałyby wyartykułowane, niniejszy tekst stanowi więc próbę ich rekonstrukcji i interpretacji. W poszczególnych rozdziałach pracy autor przedstawia koncepcję wolności Sena (rozdziały I-IV), a także przedstawia propozycję jej filozoficznych założeń wraz z uwagami polemicznymi (rozdział V).

W wyniku przeprowadzonych badań autor dochodzi do wniosku, że założenia filozoficzne przyjęte przez Sena w ramach opisu rzeczywistości wpisują się w naturalizm, a Sena można nazwać empirystą. Jednak w zakresie epistemologicznym założenia te przekraczają naturalizm i zdaniem autora rozprawy koncepcja Sena poznawczo odpowiada przede wszystkim liberalizmowi, dlatego że koncentruje się ona na wolności jako nośniku przeżyć i potencji jednostki. Innymi słowy, w zakresie ontologicznym koncepcja wolności Sena odpowiada naturalizmowi – to w materializmie znajduje się jej źródło – natomiast w zakresie epistemologicznym koncepcja ta przyjmuje perspektywę hybrydową, wywodzącą się wprawdzie z założeń naturalistycznych, a dla których miarą będzie pojęcie wolności (tym samym kierującą się w stronę liberalizmu). Z kolei przyjęta przez Sena koncepcja człowieka powraca do założeń naturalizmu, bazując przede wszystkim na analizach ekonomicznych. W szczególności dotyczy to prób opisu wolności człowieka w relacji do działań instytucji społecznych, przyjmując za miarę wolności pojęcie dobrobytu (tj. poziomu wolności, który odpowiada zdolności podmiotu do realizacji takiego życia, jakie ma wartość dla podmiotu).

Wymiar naturalizmu koncepcji Sena może łączyć się również z realizmem ontologicznym, który zakłada, że rzeczywistość istnieje obiektywnie, niezależnie od poznającego ją umysłu. Kwestia rozstrzygnięcia koncepcji Sena pomiędzy idealizmem a

realizmem nie jest jednak prosta. Część badaczy analizujących prace Sena używa określenia „realistyczna utopia”, podkreślając niejednoznaczny charakter jego koncepcji.

Za realizmem przemawia odwołanie się do rzeczywistości materialnej jako źródła naszej wiedzy o świecie oraz przyjęcie, że nasze sądy wartościujące powinny uwzględniać posiadane przez nas fakty o rzeczywistości. Z drugiej strony koncepcja sprawiedliwości oraz rozwoju rozumianego jako cel dla wolności ma charakter idealistyczny. Wobec powyższych rozbieżności przypisanie koncepcji Sena do nurtu realizmu bądź idealizmu wymaga osobnych badań i analiz. Interesująca może okazać się próba opracowania siatki pojęciowej teorii zdolności Sena na tle wytypowanych założeń dotyczących idealizmu i realizmu. Niniejszy tekst, w szczególności w ramach opracowania koncepcji wolności i fundamentalnych dla niej pojęć, może stanowić ważny punkt wyjścia dla takich badań i analiz.

Według zaprezentowanej w tekście interpretacji koncepcja wolności Sena stanowi filozoficzny konstrukt myślowy, którego celem jest pokazanie, iż we współczesnym świecie demokracja jest systemem, który musi doprowadzić do promowania wolności człowieka oraz rozwoju społecznego oraz gospodarczego. Taka hipoteza mogłaby być szczególnie interesująca do analizy na gruncie nauk politycznych oraz ekonomicznych. Przedstawiona w pracy analiza miała dowieść znaczenia oraz oryginalności koncepcji wolności oraz teorii zdolności nie tylko w wymiarze ekonomicznym czy politycznym, lecz przede wszystkim w wymiarze filozoficznym. Według interpretacji autora pracy koncepcja Sena dobrze wpisuje się w paradygmat współczesnej filozofii liberalnej, przede wszystkim dlatego, że sięga ona do refleksji związanej z ograniczeniami wolności człowieka.

Kolejnym problemem podjętym w niniejszej pracy było wskazanie źródeł założeń antropologicznych koncepcji wolności Sena. Autor sugeruje, że wywodzą się one z naturalizmu, rozumianego zgodnie z cytowaną we wstępie propozycją J. Woleńskiego. Dotyczy to w szczególności Senowskiej próby odwołania się do badań empirycznych, opisujących człowieka w zakresie jego możliwości i wolności. Z tego powodu powstaje trudność związana z wydobyciem pełnych założeń filozoficznych. Dotyczy to przede wszystkim kwestii takich jak odpowiedzialność człowieka oraz zakres jego wolności.

Po pierwsze dlatego, że w ramach antropologii liberalnej traktuje się człowieka jako nośnik wolności, natomiast w ramach naturalizmu, a w szczególności w ramach jego interpretacji funkcjonalistycznej, rozpatruje się wolność z punktu widzenia konstytutywnej roli w tworzeniu przestrzeni dla człowieka. Druga kwestią jest fakt, że

sam Sen nie poświęca dużo uwagi założeniom filozoficznym i nie proponuje założeń na gruncie ontologii czy epistemologii. Z tego powodu analiza przedstawiona w niniejszym tekście ograniczona jest do interpretacji, która bazuje na źródłach dostępnych w czasie powstawania pracy, tj. do grudnia 2020.

W niniejszej pracy skoncentrowano się na wyinterpretowaniu założeń filozoficznych, które przyjmuje Sen, proponując swoją koncepcję wolności. W wyniku analizy autor doszedł jednak do kolejnego problemu badawczego, mianowicie do wymiaru epistemologicznego koncepcji wolności. Jeśli bowiem przyjmiemy, że źródeł wolności w kontekście antropologicznym można szukać w naturalistycznie rozumianej koncepcji człowieka, to pojawia się pytanie o rolę poznania epistemologicznego. Innymi słowy, jeśli przyjmiemy naturalistyczne założenia antropologii Sena, to obszarem do dalszej analizy jest kwestia epistemologiczna dotycząca zakresu teoriopoznawczego pojęć wolności oraz dobrobytu. Te dwa pojęcia są rozwijane jednak niesymbiotycznie oraz nie w kontekście założeń filozoficznych Sena. Mimo to pewne poszlaki znaleźć można w aktualnych publikacjach dotyczących obszaru metaekonomii i badań nad filozoficznym kontekstem problemu ubóstwa. Autor rozprawy planuje zająć się w swojej dalszej pracy badawczej właśnie tym problemem, bazując na wnioskach z niniejszej dysertacji.